

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙШОСТОГО (СЬОМОГО) РОКУ ЖИТТЯ В ПРОЦЕСІ
ЗОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M21z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Клим Ірина Русланівна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних
наук, доцент

Рецензент: **Підгурний І. С.**,
кандидат мистецтвознавства

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ШОСТОГО (СЬОМОГО) РОКУ В ПРОЦЕСІ ЗОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Мистецька компетентність та її розвиток в дітей 6-7 року життя.....	7
1.2. Характеристика вікових особливостей мистецького сприйняття дітей.....	18
1.3. Технології формування мистецької компетентності дітей 6-7 року життя.....	35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗОБРАЖУВАЛЬНИМ МИСТЕЦТВОМ.....	47
2.1. Використання декоративного мистецтва на заняттях з ліплення, малювання та аплікації.....	47
2.2. Методичні засади постановки експерименту.....	59
2.3. Матеріали педагогічного експерименту: формувальний і констатувальний етапи дослідження.....	66
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Особлива актуальність, відображена у Законі України «Про дошкільну освіту», «Основні компоненти дошкільної освіти», у контексті відродження українського суспільства, відродження державної системи освіти, естетичного виховання дітей дошкільного віку» «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних закладах», «Про організації діяльності дошкільних закладів з ознайомлення дітей із народними традиціями, святами та обрядами». Це любов дитини до України, повага до Батьківщини, національних цінностей українського народу та цінностей інших країн та народів, собі, довкілля та навколишнього середовища, розвиток його творчих здібностей, набуття власного соціального досвіду.

Поняття художніх здібностей загалом і дитячих, зокрема, завжди привертала увагу психологів, педагогів, мистецтвознавців, філософів. Не втратило воно своє значення і сьогодні, дозволяючи ставити нові питання перед вченими та знаходити оптимальні шляхи для його розвитку та формування. Дошкільний вік із характерними йому особливостями в психічній сфері постає як період у розвитку художніх здібностей.

Великі можливості у розвитку художніх здібностей закладено в образотворчій діяльності у цілому й у малюванні зокрема. Малюючи, діти одержують уявлення про світ, краще усвідомлюють його. Творчість приносить дітям радість, створює позитивний емоційний настрій та впевненість у власних силах, закріплює почуття успіху.

У середовищі сучасних педагогічних і психологічних дослідженнях доводиться необхідність малювання для розумового, естетичного й творчого розвитку дітей у дошкільному віці.

Загальні проблеми художнього виховання і розвитку здібностей вивчалися Б. Тепловим, який дав у своїх роботах ще в 40-ві роки ХХ ст. найповніше і найправильніше визначення здібностей і способів їхнього

розвитку. У монографії М. Волкова підкреслюється значення здібності сприймати натуру і створюваний малюнок. Вирішується проблема специфічності сприймання, необхідного для малювання. Особливо цікаві думки М. Волкова про складність процесу перетворення уявлення реального предмета в образ малюнка.

Філософські аспекти проблем формування естетичних установок І. Зязюн, М. Каган, М. Киященко, Н. Крилова, Г. Лабковська, Л. Масол, Н. Миропільська, О. Рудницька, В. Самохвалова, І. Соцьк, В. Сухомлинський, Б. Юсов докладно описують різні художні впливи, засоби, форми та методи процесу формування естетики відношення особистості до навколишнього. Багато планові напрями досліджень естетичного виховання дошкільнят М. Ветлугін, М. Хорошко, М. Кириченко, Т. Комарова, В. Котляр, Т. Науменко, Н. Сакуріна, Є. Флоріна.

Важливу роль, дослідники відводять системі художніх засобів (О. Белкіна, Т. Казакова, Т. Комарова, В. Котляр, В. Мухіна, Н. Сакуліна та). Образотворчі мистецтва для дошкільнят (Т. Козакова, Т. Комарова, Г. Лабунська, Г. Підкурманна, Е. Флорінатин.) відбиваються на сприйнятті як важлива умова формування естетичних установок, забезпечуючи системний підхід до процесу декоративно-ужиткового мистецтва.

Дослідники відзначають особливу роль формуванні. Особливу роль грає естетичне ставлення старших дошкільнят до декоративно-ужиткового мистецтва під час уроків образотворчого мистецтва та декоративно-прикладного мистецтва. Його базовий стан – це насамперед спадок, наслідування та розвиток народних традицій. Скарби народних промислів та прикладної творчості, декоративно-ужиткового мистецтва.

Оскільки дитина дошкільного віку не може оволодіти вмінням передавати на площині глибину простору і тривимірності предметів, то це перетворення має особливий характер. У роботах Б. Теплової, О. Леонтьєвої, О. Запорожця підкреслювалася провідна роль виховання і навчання, які виявляють значення

педагогічної діяльності в розвитку художньо-творчих здібностей. Звідси випливає необхідність педагогічного впливу на розвиток художніх здібностей.

Аналіз наукових досліджень про проблему естетичного становлення установки дітей старшого віку на заняттях мистецтвом та умови реалізації виховного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва і зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Формування мистецької компетентності дітей шостого (сьомого) року життя в процесі зображувальної діяльності»**

Об'єкт дослідження – процес естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – методика формування мистецької компетентності дітей старшого дошкільного віку в процесі декоративно-ужиткового мистецтва.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та розробити експериментальне підтвердження того, як формуються мистецька компетентність в дітей дошкільного віку в процесі декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1) Проаналізувати розвиток проблеми формування естетичної установки старших дошкільнят до декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі під час навчання образотворчому мистецтву.

2) Вивчити виховний потенціал декоративних та утилітарних речей та визначення ролі мистецтва з урахуванням вікових особливостей і формування естетичного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва в дітей дошкільного віку.

3) Раціоналізувати критерії, індикатори та рівні формування естетичного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва і розробити методику роботи з дітьми дошкільного віку.

4) Дослідити ставлення старших дошкільників до декоративно-ужиткового мистецтва на занятті образотворчого мистецтва.

5) Експериментально перевірити організацію та методологію забезпечення формування естетичних установок у дітей старшого віку в процесі декоративно-ужиткового мистецтва.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, конкретизація, систематизація й узагальнення досліджуваного матеріалу. Крім того нами використовувалися бібліографічні методи для пошуку й вивчення досліджуваних матеріалів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що зібрані й систематизовані матеріали магістерської роботи можуть слугувати для написання реферативних робіт учнів закладів середньої освіти, а також для написання курсових робіт студентів закладів вищої освіти. Крім того, узагальнені нами матеріали можуть бути корисними для підготовки доповідей та заміток на семінарські заняття студентської молоді.

База дослідження: Довжоцький заклад дошкільної освіти «Веселка» Хмельницької області.

Апробація розвитку дослідження: основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації: основні результати дослідження викладено в двох публікаціях.

Структура дипломної роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 62 найменувань.

ВИСНОВКИ

Результати проведених досліджень довели ефективність рішень поставлених завдань і дало можливість поставити відповідні висновки:

На основі наукового аналізу праць філософії, соціології, естетики, мистецтвознавства, психології та педагогіки виявилось вченим наголошувати на бажаності розвитку уявлень дітей про мистецтво, важливу галузь соціальної культури та духовних цінностей, але проблема формування естетичного ставлення до декоративно-прикладного мистецтва в актуальними в цьому контексті вважаються діти старшого дошкільного віку.

Досліджено поняття мистецько-творча компетентність – це здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Виявлено результати набуття художньо-творчої компетентності: елементарне усвідомлення дитиною особливостей жанрів мистецтва (художньо-творчого, музичного, театрального); вдячне ставлення до мистецтва та художньої діяльності; бажання сприймати мистецтво.

Виявлено та обґрунтовано особливості сприймання та розуміння декоративно-прикладне мистецтво дітей старшого дошкільного віку: є переважний розвиток наочно-образного мислення дітей старшого дошкільного віку завдяки наявності творів декоративно-прикладного мистецтва їх сприйняття, оскільки вони також відображають життя візуально; завдяки своїй емоційності діти дошкільного віку вміють це дбати про відчуття майстра під час сприймання; у дітей розвинена здатність цілісно сприймати образи художнього твору декоративно-прикладного мистецтва, вони часто звертають увагу на деталі, але не бачать головного; різний культурний рівень і соціальний

статус на сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва вплинули батьки дітей.

Вивчено виховний потенціал декоративних та утилітарних речей та визначення ролі мистецтва з урахуванням вікових особливостей і формування естетичного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва в дітей дошкільного віку.

Подано змістову характеристику вікових особливостей мистецького сприйняття дітей та досліджено сучасні технології розвитку мистецьких компетентностей.

Розроблено конспекти занять, які застосовувалися у процесі декоративної діяльності.

У процесі дослідно-експериментальної роботи розроблено, ознайомлено з практикою дошкільної освіти та продемонстровано ефективність методики формування естетичного ставлення до декоративного та корисного мистецтва у дітей старшого дошкільного віку.

Проаналізувавши особливості художнього сприйняття творів мистецтва дітьми дошкільного віку, можна підтвердити важливе для нашого дослідження твердження про те, що діти дошкільного віку певною мірою здатні естетично сприймати ідею художника, розуміти індивідуальні внутрішні особливості, художні образи живопису за умови цілеспрямованої, підготовленої та педагогічно продуманої роботи, з метою активізації процесу його спілкування з творами мистецтва.

Інтегрований підхід до навчання забезпечує активний вияв самостійних зусиль учнів у творчому оволодінні знаннями, уміннями та навичками, створює систему взаємодії учасників навчально-виховного процесу, спрямовану на виявлення та гармонізацію цінностей. Спрямування змісту та забезпечення діяльності молодших школярів відповідно до їхніх особистих можливостей.

Процес естетичного ставлення до декоративно-художньої творчості старших дошкільників різноманітний і складний. Вона передбачає застосування

певного змісту методів і засобів залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Зустріч з мистецтвом дає можливість дитині по-новому поглянути на буденні речі; сприяє розвитку естетичних почуттів у дітей та формуванню на їх основі естетичного ставлення до навколишнього природного і соціального середовища; розвиває вміння отримувати естетичну насолоду від сприйняття прекрасного; підтримує інтерес до сприйняття краси життя, накопиченої в художніх творах.

Було досліджено естетичні відносини старших дошкільнят до декоративно-ужиткового мистецтва на уроці образотворчого мистецтва. Декоративна діяльність є унікальним засобом, який сприяє формуванню моральних цінностей дітей дошкільного віку (ознайомлення з українським декоративно-прикладним мистецтвом, народними промислами поглиблює уявлення дітей про народні здобутки, пробуджує патріотичні почуття), їх творчості (зароджуються творчі ідеї та реалізована), естетична (за допомогою декору виражаються декоративні ідеї та вироби в інших видах мистецтва), соціалізація (вираження соціальної активності в пізнанні та створенні 3 декоративних робіт і виробів), оздоровча (відчуття позитивних емоцій, психічного та фізичний комфорт).

Формування естетичного ставлення до декоративно-прикладного мистецтва у дітей старшого дошкільного віку не охоплює всіх сторін проблем. Майбутні напрямки досліджень можуть стати: визначенням особливостей формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до творів декоративно-прикладного мистецтва в умовах малокомплектних сільських дошкільних навчальних закладів; підготовка педагогів до формування естетичної культури дітей старшого віку різного соціального статусу засобами декоративного прикладного мистецтва; розробка педагогічних технологій роботи з сім'єю дітей старшого дошкільного віку на декоративно-ужиткових матеріалах.

Експериментально перевірено організацію та методику забезпечення формування естетичних установок у дітей старшого дошкільного віку в процесі занять декоративно-ужитковим мистецтвом.

Процес формування у старших дошкільників естетичного ставлення до декоративної діяльності потребує відтворення певних компонентів.

Отже, результати дослідження дають підстави для припущення того, що запропонована методика формування естетичного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва у дітей старшого дошкільного віку на заняттях творів образотворчого мистецтва є ефективною, визначені завдання досягнуто, мета досягнута, що має велике значення для розвитку зачатків особистості естетична культура у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аплікація з пластиліну на склі. URL: <http://freya.kiev.ua/aplikatsiya-z-plastylinu-na-skli.html> (дата звернення: 18.10.2022).
2. Ахмедова З. Малювання пластиліном на склі. Покрокова інструкція. URL: <http://ped-kopilka.com.ua/blogs/ahmedova-zoja/master-klas-po-plastinografi.html> (дата звернення: 10.10.2022).
3. Базовий компонент дошкільної освіти. Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва». URL: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/867853> (дата звернення: 23.09.2022).
4. Бідюк В. М. Значення образотворчої діяльності для розвитку дітей раннього. URL: <http://leleka.rv.ua/znachennya-obrazotvorchoyi-diyal-nosti-dlya-rozvytku-ditey-rann-ogo-viku.html>. (дата звернення: 12.05.2022).
5. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6727/1/1%D0%B0_Copy.pdf (дата звернення: 13.04.2022).
6. Ваганова Н. А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці. Київ.
7. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. 1991.
8. Вислови відомих людей про дітей. URL: http://veselednz.edu.kh.ua/filosofsjki_vislovi_pro_ditej/ (дата звернення: 01.02.2022).
9. Григоренко В. Є. Вплив іграшки та театралізованих ігор на розвиток дитини дошкільного віку від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання : Київ, 2007. С. 198-203.
10. Павлова І. Образотворча діяльність і підготовка дітей до школи : Київ, 2004. С. 27-34.
11. Фльоріна Є. Особливості естетичного виховання старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом:

критерії і показники : Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Умань, 2015. С. 255-261.

12. Григоренко В. Є. Роль мистецької освіти у розвитку особистості в процесі формування естетичного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва : Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2017. С. 41-44.

13. Григоренко В. Є. Роль художньо-естетичного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва у формуванні підростаючої особистості. 2016. 195-201.

14. Григоренко В. Є. Технічні уміння і образотворча діяльність дошкільників : Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти. Київ, 2004. С. 266-268.

15. Григоренко В. Є. Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва: метод. рек. для вихователів дошк. навч. закл. та студентів спец. «Дошкільна освіта». Івано Франківськ, 2017. 80 с.

16. Григоренко В. Є. Формування у старших дошкільників естетичного пізнання засобами творів декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі виконання творчих робіт). С. 57-62.

17. Григоренко В. Є. Художній образ і образотворча діяльність старших дошкільників : Теорія і практика навчання та виховання: зб. наук. пр. Київ, 2006. С. 55-60.

18. Гриценко І. В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу. Херсон, 2002. 19 с.

19. Грицишина Т. І. Особливості формування естетичного ставлення дошкільнят до навколишньої природи в умовах педагогічної взаємодії : Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованості дошкільників. Київ, 2014. С. 165-174.

20. Гулей О. В. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. Суми, 2010. 152 с.
21. Гусакова М. А. Апликация: учеб. пособие для учащихся пед. училищ по спец. № 2002 «Дошкольное воспитание» и № 2010 «Воспитание в дошкольных учреждениях». Просвещение, 1987. 128 с.
22. Гусарова И. Л. Апликация в детском саду. Просвещение, 1968. 64 с.
23. Долинна О. П. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників засобами декоративно-прикладного мистецтва : Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: зб. метод. матеріалів. Тернопіль : Мандрівець, 2011. С. 159-163.
24. Теплов. Б. Декоративное рисование как средство развития выразительности рисунков детей дошкольного возраста: автореф. дис. канд. пед. Наук. 1987. 16 с.
25. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: теоретичний курс. Кам'янець-Подільський, 2015.
26. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика. Перспективи розвитку, 2012.
27. Дубровська Е. А., Казакова Т. Г. Естетичне виховання та розвиток дітей дошкільного віку: навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. 2002. 256 с.
28. Єзикеєва В. О. Образотворче мистецтво в дитячому садку : Методика навчання малювання, ліплення і аплікації в дитячому садку: підруч. для дошк. педучилищ. Київ : 1968. С. 15-18.
29. Задорожна Л. В. Заняття на тему: «Рано-вранці, на світанку, вишиваю вишиванку». URL: <https://vseosvita.ua/library/zanatta-na-temu-rano-vrancina-svitanku-visivau-visivanku-60152.html> (дата звернення: 25.03.2022).
30. Зображувальна діяльність: малювання, ліплення. URL: https://studwood.net/1815649/pedagogika/zobrazhuvalna_diyalnist_malyuvannya_lipлення (дата звернення: 15.03.2022).

31. Картини з пластиліну - техніка виконання площинний, об'ємної і жгутикового живопису. URL: <https://paralleli.if.ua/14126-kartini-z-plastilinu-vibir-materialiv-ta-instrumentiv-yak-malyuvati-na-kartoni-papery-abo-skli.html> (дата звернення: 20.10.2022).

32. Кириченко Н. Т. Виховує мистецтво. Активізація творчості дошкільників засобами мистецтва: метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 100 с.

33. Клим Н. В. Методичні рекомендації: Формування компетентностей дошкільників в образотворчій діяльності. URL: http://dnz15.kupyansk.info/files/docs/2020/21437_Metodichni_rekomendatcii__Rozvitok_kompetentnostey.pdf (дата звернення: 06.09.2022).

34. Коваленко Н. Ю. Формування життєвої компетентності дошкільників шляхом створення оптимальних умов художньо-естетичної діяльності 2013. С. 98-99.

35. Коновець С. В. Підготовка вчителя образотворчого мистецтва: метод. посіб. для студентів пед. навч. закл. Рівне : 2002. 74 с.

36. Колокольников В. В. Изобразительное искусство в школе: рисование, декоративная работа, графика.

37. Котляр В. П. Основи художнього виховання дітей: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. 2010. 223 с.

38. Ліплення в дитячому садку. URL: <https://mir-stendov.com/ua/a20534-lerka-detskom-sadu.html> (дата звернення: 17.09.2022).

39. Логинова, В. І. , Саморукова П. Г. «Дошкільня педагогіка».

40. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ : Знання, 1990. 353 с.

41. Маєвська О. М. Формування компетентностей у молодших школярів. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=32431421> (дата звернення: 20.09.2022).

42. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. Київ : Стилос, 2006. 544 с.

43. Мельник В. М. ,Ткач С. К. Витинанки на уроках образотворчого мистецтва: навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2006. 48 с.
44. Методика викладання образотворчого мистецтва. URL: https://allreferat.com.ua/uk/pedagogika_metoduka_vukladanny/kontrolnaya/4713/page/4 (дата звернення: 25.09.2022).
45. Методичні рекомендації щодо ліплення з дошкільниками. URL: <https://korsundruzhba.ck.ua/metodichna-br-skrin-ka/metodychni-rekomendatsii/507-metodychni-rekomendatsiyi-shchodo-orhanizatsiyi-liplennya-z-doshkilnykamy> (дата звернення: 27.09.2022).
46. Методи та прийоми. URL: <https://dnz27.edu.vn.ua/uploads/tiger-1633607963.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).
47. Резніченко М. І. , Ковальчук Т. П. , Паніна Л. В. Основи вжиткової творчості і методика викладання: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Богдан, 2011. 223 с.
48. Половіна О. Актуальні проблеми. Дитина у світі мистецтва. «Дошкільне виховання. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
49. Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey> (дата звернення: 05.11.2022).
50. Ветлугина Н. А. , Кенеман А. В. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Дошк. педагогика и психология». Просвещение, 1983. 255 с.
51. Радугин А. А. Эстетика: учеб. пособие для вузов. 1998. 240 с.
52. Смірнова О. , Головка М. Естетичне виховання молоді засобами українського народного декоративного розпису. Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 352–357.
53. Тіхомірова О. В. Вплив художніх текстів на естетичну культуру особистості дошкільника. Наука і освіта. 2011. С. 432-435.

54. Торшилова Е. М. , Морозова Т. В. Развитие эстетических способностей детей 3-7 лет (теория и диагностика). 2001. 141 с.
55. Ушинский К. Д. Воспитание и характер: какую роль играет народность в воспитании. 1993. С. 58-61.
56. Федорова М. А. Особливості формування естетичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. Нові технології навчання: наук.-метод. С. 158 - 162.
57. Шамшура І. А. Розвиток творчості та творчої уяви у дітей дошкільного віку шляхом ознайомлення з народним-прикладним мистецтвом України. 2008. С. 8-120.
58. Шацкая В. Н. Эстетическое воспитание детей в семье. Знание, 1954. 22 с.
59. Шульга Л. Діяльнісний підхід до формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/37_2021/part_3/49.pdf (дата звернення: 23.11.2022).
60. Що таке витинанки та як їх зробити? URL: <https://zelenasadyba.com.ua/dim-i-podvirya/shho-take-vytynanky-ta-yak-yih-zrobyty.html> (дата звернення: 20.11.2022).